

ЛЕКСІЧНЫЯ ПРАКТЫКАВАННІ Ў СІСТЭМЕ ПРАЦЫ ПА ЎЗБАГАЧЭННІ СЛОЎНІКА НАВУЧЭНЦАЎ ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАЎ НАЙМЕННЯМІ “СТРАВА”, “ПРАДУКТ ХАРЧАВАННЯ”

*Качан В. Г., Козел Г. М.
(Беларусь, Мінск)*

Пашырэнне слоўнікавага запасу адбываецца на працягу жыцця чалавека. Аднак неабходнасць папаўнення слоўніка востра адчуваецца ў малодшым школьным узросце. Адным з асноўных метадаў узбагачэння слоўніка вучняў назоўнікамі-найменнямі “ прадукт харчавання”, “страва” на ўроках беларускай мовы можна лічыць лексічныя практыкаванні. Да лексічных адносяцца практыкаванні, скіраваныя на засваенне паняццяў і звестак па лексіцы, на выпрацоўку лексічных уменняў і навыкаў. Яны павінны актывізаваць і ўзбагачаць слоўніковы запас навучэнцаў, развіваць лінгвістычнае і лагічнае мысленне. Трэба адзначыць, што такія практыкаванні могуць выконвацца як пры вывучэнні тэм у раздзеле “Слова”, так і пры вывучэнні іншых раздзелаў.

Да лексічных практыкаванняў існуюць наступныя агульнадыдактычныя і метадычныя патрабаванні: змест практыкаванняў павінен адпавядаць аб’ёму тэарытычных звестак, прадугледжаных школьнай праграмай; сістэма практыкаванняў, іх тыпы павінны вызначацца задачамі навучання і характарам вучэбнага матэрыялу; практыкаванні павінны спрыяць развіццю лінгвістычнага мыслення вучняў; дыдактычны матэрыял практыкаванняў павінен адпавядаць навучальным мэтам і рэалізоўваць выхаваўчыя задачы [1, с. 221].

Паводле дыдактычных задач лексічныя практыкаванні падзяляюцца на два асноўныя тыпы: практыкаванні ўласна лексічныя і камбінаваныя (комплексныя, сінтэтычныя) [1, с. 221].

Сярод уласна лексічных практыкаванняў вылучаюць лексіка-семантычныя і логіка-лексічныя. Лексіка-семантычныя практыкаванні скіраваны на разуменне сутнасці лексічных адзінак у тэксце, на выяўленне іх прымет. Мэта логіка-лагічных практыкаванняў – дапамагчы засвоіць асноўныя лагічныя прыёмы супастаўлення, параўнання, класіфікацыі і інш. У працэсе працы па пашырэнні і актывізацыі маўлення можна прапанаваць наступныя практыкаванні з лексэмамі-найменнямі прадуктаў харчавання і страў: знайсці агульную назву для групы слоў (яблык, груша, сліва); размеркаваць словы ў адпаведнасці з наступнымі значэннямі: назва прадмета, назва прыметы або якасці, назва дзеяння (*чарніцы*, чарнец, чорны); назваць словы з больш шырокім або больш вузкім значэннем (гародніна, бурак, цыбуля, ягады, брусніцы, ажыны); у прапанаваных словах знайсці тое, якое не падыходзіць па сэнсе (брусніцы, ажыны, дурніцы, яблык) [1, с. 223–224].

Камбінаваныя (комплексныя, сінтэтычныя) практыкаванні заснаваны на прынцыпы ўзаемасувязі ўсіх раздзелаў школьнага курса мовы. Яны выкарыстоўваюцца для замацавання і паўтарэння ведаў па лексіцы, для выпрацоўкі ўмення прымяняць разнастайныя лексічныя сродкі ў сваёй моўнай практыцы. Напрыклад: прачытайце скорагаворку, навучыцеся хутка вымаўляць яе. Твая маці і мая маці пяклі булкі ў адной хаце. Знайдзіце словы, у якіх націск прыпадае на першы склад. Вызначце слова, у якім зычных гукаў больш, чым галосных. Зрабіце фанетычны разбор гэтага слова.

Некаторыя метадысты выдзяляюць таксама іншыя віды практыкаванняў: слоўнікава-граматычныя, слоўнікава-лагічныя і слоўнікава-стылістычныя [2, с. 322–324].

Слоўнікава-граматычныя практыкаванні служаць як сродкам замацавання граматычных ведаў вучняў, так і сродкам узбагачэння іх маўлення. Напрыклад, у раздзеле “Тукі і літары” вучні могуць знаёміцца са спецыфічнымі з’явамі роднай мовы на матэрыяле слоў-назваў “прадукт харчавання”, “страва”: аканне (*вада*), яканне (*мядок*), дзеканне (*халадзец*, ягадзінка), [ў] (моркаўка, поліўка), [] (*ягады*, грыб, гарох, гарбуз), зацвярдзелыя зычныя (*парэчкі*, пячэнне, рэдзька, марожанае, журавіны, драпікі), прыстаўныя гукі (ігрушы).

Разнастайныя слоўнікава-граматычныя практыкаванні з уключэннем лексікі са значэннем “прадукт харчавання”, “страва” можна праводзіць пры вучэнні назоўніка: падабраць да назоўніка аднакаранёвыя словы: хлеб – хлебны; прывесці прыклады слоў з супрацьлеглым значэннем: сахар – соль [2, с. 322].

Слоўнікава-лагічныя практыкаванні вучаць дзяцей правільна назіраць за прадметамі або з’явамі, параўноўваць, абагульняць і сістэматызаваць іх, а таксама садзейнічаць развіццю мыслення і маўлення вучняў. Да слоўнікава-ла-

гічных практыкаванняў адносяцца наступныя: падвесці відавныя паняцці пад родавыя: баклажаны, цыбуля, капуста – гародніна; лімоны, апельсіны, мандарыны – садавіна; супаставіць два паняцці па іх родавых прыметах: маліна – ягада, а маліннік – ягадныя кусты; згрупіраваць прадметы па пэўных спецыфічных прыметах: ягады, гародніна; назваць прадметы па прыметах або дзеяннях: салодкі, спелы, сакавіты (*гарбуз*), белы, салодкі (*цукар*); параўнаць два прадметы, у якіх ёсць нешта агульнае і адметнае: цукар і соль; пералічыць аднолькавыя прадметы і абазначыць іх агульным імем: брусніцы, маліны, чарніцы – ягады; падзяліць прадметы па пэўных прыметах на дзве групы (назваць садавіну і гародніну); выключыць адзін прадмет, які не ўваходзіць у адну відавную групу: антонаўка, белы наліў, груша; абагульніць барабарыскі – гэта што? (*цукеркі*) [2, с. 324].

Галоўная задача слоўнікава-стылістычных практыкаванняў – выхаванне ў дзяцей увагі да слова, удакладненне яго значэння, спалучальнасці з іншымі словамі, выпрацоўка правільнага словаўжывання.

Садзейнічаць выкарыстанню слоў гэтай семантыка-тэматычнай групы будучы і тыя хвіліны на ўроках беларускай мовы, калі настаўнік прапануе вучням каратка (5–7 сказаў) расказаць, якія прадукты харчавання яны разам з бацькамі купляюць у краме або якія стравы гатуюцца ў іх сям’і на свята.

Літаратура

1. Методыка выкладання беларускай мовы : вучэб. дапам. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей устаноў, якія забяспечваюць атрымання выш. адукацыі / М. Г. Яленскі [і інш.]; пад рэд. М. Г. Яленскага. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2007. – 448 с.
2. Методыка выкладання беларускай мовы ў пачатковых класах : вуч. дапам. для фак. педагогікі і методыкі пед. інстытутаў / Я. М. Івашуціч [і інш.]; пад агул. рэд. А. П. Шанько. – Мінск : Выш. шк., 1986. – 408 с.